

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**РОЛЬ ТА МІСЦЕ ОВС У РОЗБУДОВІ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ**

Матеріали V

Міжнародної науково-практичної конференції

Частина 2

(26 квітня 2013 р.)

Одеса
ОДУВС
2013

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення
статей, які суттєво перевищували пропоновані обсяги.

Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової
Р68 держави : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., ч. 2,
26 вітня 2013 р. — Одеса : ОДУВС, 2013. — 168 с.

До збірника ввійшли матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Роль та місце органів внутрішніх справ у розбудові демократичної правової держави» за такими напрямками: актуальні проблеми правового та соціально- економічного розвитку держави, актуальні проблеми адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС; актуальні проблеми досудового слідства та оперативно-розшукової діяльності; актуальні проблеми професійної підготовки працівників ОВС.

УДК 351.74
ББК 67.401.133

Скнарь М.А., курсант ОДУВС
Андрусенко С.В., доцент кафедри кримінального процесу, к. ю. н.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОПЕРЕДНІЙ ДОСВІД

У Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р.), яка є виявом колективної волі світової спільноти, порушено проблему відновлення балансу між правами підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та інтересами жертви, — з іншого. Цей міжнародний документ базується на засадах визнання гідності жертв злочинів. У ньому передбачено ті напрями, в яких необхідно діяти державам для забезпечення відповідного поведіння із зазначеними особами, визначено основні стандарти, згідно з якими потрібно оцінювати законодавство та практику його застосування. Аналіз кримінального законодавства та правозастосовної практики України з точки зору їх відповідності цим стандартам свідчить про необхідність посилення захисту прав та інтересів потерпілих від злочинів.

У цьому контексті дуже важливою є проблема удосконалення порядку провадження кримінальних справ приватно-го обвинувачення, яка стала предметом даного дослідження.

Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення є одним з проявів основоположної засади - диспозитивності у кримінальному процесі. Диспозитивність як засада кримінального процесу є правом суб'єктів кримінального процесу самостійно або за допомогою захисників, представників обирати засоби, форми захисту і реалізацію своїх суб'єктивних прав та законних інтересів [4]. Хоча ця засада значно обмежує дії суду, проте припускає, що держава не повинна втручатися в конфлікт між приватними особами, якщо їхні інтереси при цьому не зачіпаються.

В ході становлення кримінального процесу поняття приватного обвинувачення зазнавало безліч трактувань. Так, енциклопедичний словник Ф.А. Брокгауза та І.А. Ефрона визначає приватне обвинувачення як особливий порядок провадження в судових установах справ за приватними злочинами; в більш загальному значенні термін приватне обвинувачення обіймає собою всі форми участі приватних осіб у порушенні кримінального переслідування і у викритті обвинуваченого на суді [12].

М.С. Строгович стверджував, що приватне обвинувачення - це форма кримінального переслідування, яке порушується тільки за скаргою потерпілого, здійснюється ним самим і підлягає припиненню у будь-якій стадії процесу в разі примирення потерпілого з обвинуваченим [11].

В.З. Лукашевич зазначав, що приватне обвинувачення являє собою лише особливий процесуальний порядок розгляду справ певної категорії, і порушення їх можливе не інакше як за скаргою потерпілого [9]. К.Ф. Гуценко розумів під справами приватного обвинувачення лише ті справи, за якими потерпілий наділений правом підтримання обвинувачення [3].

Найбільш повним представляється визначення злочинів приватного обвинувачення за допомогою і процесуально-правових, і матеріальних ознак надане В.В. Дорошковым. Поняття приватного обвинувачення в матеріальному значенні являє собою твердження постраждалого перед відповідним органом (судом) про вчинення відносно нього злочину, за який кримінальне переслідування передано державою на його розсуд [5].

У процесуальному аспекті під справами приватного обвинувачення маються на увазі справи, які порушуються шляхом подачі до слідчого, прокурора або іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування заяви потерпілим або його законним представником, що підтримує обвинувачення, і підлягають припиненню за примиренням сторін або внаслідок відмови від обвинувачення.

Термін «приватне звинувачення» крім виду кримінально-процесуальної діяльності у процесуальному аспекті може розглядатися як вид звинувачення і як форма кримінального судочинства (переслідування). Для вивчення питання про кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення необхідно провести аналогію між старим та чинним Кримінальним процесуальним кодексом, визначити спільне та відмінне між ними та зробити висновки, щодо результатів запровадження нововведень до кримінального процесуального законодавства України.

У старому КПК 1960 року на вирішення питання про справи приватного обвинувачення відводилась лише ст. 27, розділу I, а у чинному кодексі – Глава 36 (ст.477-479) [1; 2]. Нове законодавство значно розширює обсяг кримінальних правопорушень, щодо яких може бути розпочате кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, чітко визначає початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, а також визначає відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

До прийняття нового Кримінального процесуального кодексу, притягнення до кримінальної відповідальності не інакше як за скаргою потерпілого здійснювалися лише за злочини, якими заподіюється шкода правам та інтересам окремих громадян, таких, як:

- 1) умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК);
- 2) умисне нанесення удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, що заподіяли фізичний біль і не спричинили тілесних ушкоджень (ч.1 ст. 126 КК);
- 3) самоуправство, тобто самовільне, всупереч встановленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких заперечується окремим громадянином, якщо такими діями було заподіяно значної шкоди інтересам громадянина (ст. 356 КК) [8].

У чинному Кримінальному процесуальному кодексі цей перелік істотно збільшується, більшість злочинів є злочинами середньої тяжкості і навіть тяжкими.

Ще одна суттєва різниця між старим та новим кодексами полягає в тому, що раніше такі справи порушувалися не інакше як за заявою потерпілого, який у подальшому і підтримував це обвинувачення. Дізнання та досудове слідство у такому разі не проводилось і постраждалий сам звертався в суд із скаргою про притягнення до кримінальної відповідальності винної (на його погляд) особи.

Якщо справа про будь-який із зазначених злочинів мала особливе громадське значення, а також у виняткових випадках, коли потерпілий у такій справі чи в справі про злочин, зазначений у частині 2 цієї статті, через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не міг захистити свої законні інтереси, прокурор порушував справу і при відсутності скарги потерпілого. Справа, порушена прокурором, направлялася для провадження дізнання чи досудового слідства, а після закінчення розслідування розглядалася судом в загальному порядку.

За положеннями нового КПК змінився порядок кримінального провадження в таких справах. Кримінальне провадження у всіх справах приватного обвинувачення розпочинають слідчий або прокурор, але виключно за заявою потерпілого. Тобто, самостійно до суду скаргу вже подавати не потрібно. Таким чином, з прийняттям нового кодексу початок таких кримінальних проваджень суттєво не відрізняється від кримінальних проваджень публічного обвинувачення.

Щодо примирення потерпілого з підозрюваним, обвинуваченим і укладання угоди про примирення на всіх стадіях кримінального провадження, то особливих змін не відбулося. Таке право потерпілого лише виділене у ч. 4 ст. 56 КПК, де конкретизується можливість такого примирення до постановлення обвинувального вироку суду. Як і раніше законодавець рекомендує якомога ширше використовувати у кримінальних провадженнях зазначеної категорії інститут примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним і підтримувати діяльність тих громадських організацій, які ставлять за мету досягнення такого примирення до судового розгляду, повідомляти осіб, що вчинили злочин, про наявність у районі (місті) таких організацій, надавати останнім відповідну інформацію. За клопотанням зацікавлених учасників судочинства (особи, що вчинила злочин, потерпілого, їх представників) суд може оголосити перерву в судовому розгляді і надати їм можливість звернутися до зазначених посередників для вирішення конфлікту і досягнення примирення [7].

Необхідно зауважити, що порядок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення майже не врегульований Гл. 36 нового КПК, оскільки норми, які мають регламентувати цей порядок, особливості досудового розслідування та судового розгляду у формі приватного обвинувачення або відсутні взагалі, або містяться у всьому КПК. Такий підхід до регламентації особливого порядку кримінального провадження та побудови гл.36 викликає зауваження. Проте, на відміну від попереднього кодексу, про порядок початку такого виду провадження зазначається в ст. 478 КПК, а саме визначено, що потерпілий має право подати до слідчого, прокурора, іншої службової особи органу, уповноваженого на початок досудового розслідування, заяву про вчинення кримінального правопорушення протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення певного кримінального правопорушення. Але вимог до заяви потерпілого не передбачається. Під вищезазначеним розуміємо, що згідно ч. 1 ст. 214 КПК, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви про вчинене кримінальне правопорушення зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

На сьогоднішній день виокремлено питання про відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, що є важливою гарантією захисту прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. Таким чином потерпілий як особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільне небезпечне діяння, згідно ст. 128 КПК.

Слід зазначити, що законодавець у вирішенні питання про відшкодування шкоди, завданої потерпілому, на перше місце ставить не цивільний позов як вимогу про відшкодування шкоди, а добровільне відшкодування, яке згідно з п. 2 ч. 1 ст. 66 КК є обставиною, яка пом'якшує покарання. Відповідно до ч.1 ст. 127 КПК підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому внаслідок кримінального правопорушення [6]. Чинний Кримінальний-процесуальний кодекс виокремлює питання про відшкодування шкоди потерпілому у окрему статтю (ст. 479), що надає ще більше можливостей для реалізації досягнення домовленості стосовно угод про примирення. Відшкодування шкоди є позитивною ознакою як для потерпілого (відновлення своєї майнової сфери та реабілітація внаслідок моральних та фізичних страждань), так і для підозрюваного/обвинуваченого (можливість внаслідок добровільного відшкодування шкоди досягти пом'якшення покарання, згідно п.2 ч.1 ст. 66).

Отже, проаналізувавши основні положення про особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення у старому та новому кримінальному процесуальному законодавстві можна дійти наступних висновків. По-перше, збільшена кількість кримінальних правопорушень, згідно яких кримінальне провадження може бути віднесено до форми приватного обвинувачення, що не вплине позитивно на суспільну безпеку. Злочини, провадження в яких здійснюватиметься у порядку приватного обвинувачення, заподіюють шкоду різним суспільним відносинам, у тому числі і тим, що складаються поза сферою особистих чи сімейних відносин. Водночас значна кількість діянь посягають на різноманітні права та інтереси особи – її здоров'я, волю, честь, гідність, статеву свободу та статеву недоторканність, майно, недоторканність житла, таємницю приватного життя тощо – захист яких, з урахуванням їх особливої соціальної значущості, є першочерговим завданням держави. Це такі склади злочинів які передбачені ст. 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), ст. 126 (побої і мордування), за винятком випадків, коли такі дії вчинені групою осіб), ст. 128 (необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження), ч. 1 ст. 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення людини без обтяжуючих обставин), ч. 2 ст. 152 (зґвалтування, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 153-155 Кримінального кодексу України), ч. 1 ст. 153 (насиленіцьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом); злочини, передбачені ст. 185 (крадіжка), ст. 186 (грабіж), ст. 190 (шахрайство), в усіх їх різновидах, окрім вчинюваних організованою групою, та інші.

Йдеться й про такі види злочинів, що становлять надзвичайно велику суспільну небезпеку і передбачають підвищену кримінальну відповідальність. Наприклад, за розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 187 КК), передбачається покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років, із конфіскацією майна.

Низка злочинів, насамперед корисливих та насильницьких, є досить поширеними і становлять значну проблему для сучасного українського суспільства.

Вочевидь, таке широке визначення у КПК меж інституту приватного обвинувачення не має кримінологічного обґрунтування, оскільки не враховує суспільної безпеки злочинних діянь, їх поширеності у суспільстві, заподіяння ними шкоди різноманітним об'єктам кримінально-правової охорони.

Це є безпідставний відступ від принципу публічності судочинства, який до того ж створює додаткові проблеми для потерпілих, на яких перекладається тягар вирішення питання про початок провадження у справі і які у зв'язку з цим зазнаватимуть тиску з боку злочинців, котрі намагатимуться таким чином уникнути відповідальності [10].

По-друге, як вже було зазначено раніше, порядок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення майже не врегульований окремою, визначеною главою щодо приватного обвинувачення (Глава 36). Особливості досудового розслідування або судового розгляду такого провадження або відсутні взагалі або містяться у всьому КПК, що є суттєвим недоліком. Це помітно скасовує відмінність кримінального провадження приватного обвинувачення від кримінального провадження публічного обвинувачення.

Щодо потерпілого, то можна вважати, що для нього стала більш спрощеною процедура подачі заяви (скарги) до уповноваженого органу. На сьогоднішній день потерпілий не повинен представляти свої інтереси у суді та подавати самостійно скаргу до нього. Крім того не передбачаються особливі вимоги до заяви потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Враховуючи все вищерозглянуте можна зробити наступний висновок: нове законодавство має позитивно впливати на суспільство, суспільну безпеку, правопорядок і т.д., проте для цього воно повинно бути досконало розроблене та вивчене як у теорії так і на практиці. На сьогоднішній день регулювання такого питання як кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення має суттєві недоліки, які потребують доопрацювання.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-17 із змін., внес. згідно із Законом України : за станом на 05. 07. 2012 р. № 5076-VI. – Електрон. дан. (9 файлів). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 12. 1960 р. Кодекс втратив чинність на підставі Кодексу N 4651-VI (4651-17) від 13.04.2012, ВВР, 2013, N 9-10, N 11-12, N 13, ст.88 – Електрон. дан. (3 файли). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
3. Гуценко К.Ф. Частное обвинение в советском уголовном процессе // Советское государство и право. 1957. №10. С.47.
4. Дерев'янкін С. Л. Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд.. юрид. Наук. – Х., 2005. С. 9.
5. Дорошков В.В. Руководство для мировых судей. Дела частного обвинения. М., 2001. С.29.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / К82 Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А.В. Портнова – Х. : Право, 2012.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. Ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одіссей, 2013.
8. Кримінально-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. – Вид. 4-те, допов. та перероб. / За заг. Ред. Ю.П. Аленіна. – Х.: Одіссей, 2011.
9. Лукашевич В.З., Катькало С.И. Судопроизводство по делам частного обвинения. Л., 1972. С.29.
- 10.Новий КПК та його відповідність основним засадам (принципам) кримінального судочинства. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://advocat-cons.info/index.php?newsid=15802#.UaRbn1IRHfA> – Назва з екрану.
- 11.Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. М., 1958. С.101.
- 12.Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. — С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон. 1890—1907. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron– Назва з екрану.

Рикін П.О.	
ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ.....	115
Рудий О.О., Сахно І.І	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЗМІ ТА ОВС У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ МЛІЩІ УКРАЇНИ.....	116
Самойлова Л.В.	
СУБ'ЄКТИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН.....	117
Семелюк Д.М.	
МЕТОД МАНІПУЛЯЦІЇ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	118
Сенченко Д.А.	
ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ ЯК ЮРИДИЧНО-ФІЛОСОФСЬКА КАТЕГОРІЯ.....	119
Сичов С.О.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	121
Сідлецька Ю.С.	
ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА У ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ.....	123
Сідлецька Ю.С.	
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ.....	124
Скнарь М.А.	
КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПОПЕРЕДНІЙ ДОСВІД.....	125
Соїн Д. Ю., Филипенко А.О.	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НЕВИЗНАНИХ ДЕРЖАВНИХ УТВОРЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ).....	128
Сопронюк Р.О.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ, СТРАТЕГІЯ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	130
Ставратій Ю.Ю.	
ПОНЯТТЯ ГОТУВАННЯ ДО ЗЛОЧИНУ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ.....	131
Темченко О.О.	
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	133
Трембус І.С.	
ЛОГІКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПРІОРИТЕТІВ.....	134
Узун-Куртогло В.И.	
ВИЗУАЛЬНА ДІАГНОСТИКА СОТРУДНИКАМИ ОВД ЕМОЦІОНАЛЬНОГО СОСТОЯННЯ СОБЕСЕДНИКА.....	135
Ульяник М.	
ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ.....	136
Хлівна І.С., Твердохліб М.О.	
ГЕНЕТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ.....	137
Федорова В.В.	
ПРИРОДА СЕРВІТУТУ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ.....	138
Цікул К.І.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	139
Чабан О.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ.....	140
Чибук А.Ф.	
ПОНЯТИЕ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ И РОЛЬ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ ПРАВОВОГО И ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ГОСУДАРСТВА.....	142
Чистякова В.І.	
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	145